

- Reproductions-gesetze erklären? Westdeutsche Lehrertg. 365—367. 1903.
- Smith G.*: The Range of Immediate Association and Memory in Normal and Pathological Individuals. Arch. Neur. 2, 767—805. 1903.
- Swift E.*: Studies in the Psychology and Physiology of Learning Amer. Journ. of Psychol. 14(2) 201—251. 1903.
- Thorndike E.*: Educational Psychology. Newyork, 1903.
- Uplues G.*: Vom Lernen. Osterweck, W. Ziekfeldt. 32 old. 1904.
- Vaschide N. és Vurpas Cl.*: Recherches expérimentales sur la psychologie des souvenirs. Rev. de psychiat. 7 (1 és 2.) 1903.
- Wirth W.*: Ein neuer Apparat für Gedächtnissversuche mit sprungweise fortschreitender Exposition ruhender Gesichtsobjecte. Philos. Studien. 18(4) 701—714. 1903.
- Ziehen Th.*: Ein einfacher Apparat zur Messung der Aufmerksamkeit. Monatschr. f. Psychiat. u. Neurologie. 14(3) 1903.

POLGÁR GYULA.

A KÖZSÉGI SZOCIALPOLITIKA KÖVETELÉSEI AZ OKTATÁSÜGY TERÉN.

(Az idevágó újabb német művek ismertetése.)

(Második közlemény.)

B) Adickes frankfurti és Beutler dresdeni főpolgármesterek nézetei.

Az említett különböző programoknak és általán a kommunalis szocialpolitikának a népnevelésre vonatkozó követelményeivel bővebben foglalkozik azon három mű, melyeknek a községek népnevelési feladataira vonatkozó nézeteit ismertetni óhajtjuk.

Kezdjük először is azon munkával,* melyben *Adickes* frankfurti (a. M.) és *Beutler* dresdeni főpolgármesterek a német városok kiküldötteinek 1903-ban, Dresdenben tartott ülésén elmondott idevágó fejtegetéseiket foglalták össze, melyek annyival inkább becsesek, mivel mindkét férfiú az évek hosszú sorozatán át szerzett gyakorlatból leszűrt nézeteiket adják elő és midőn a német városoknak a községi közigazgatásban megoldandó szocialis feladatairól szólnak, a kivitelnek felelőssége alól magukat menteseknek érző és tudó theoré-

* «Die socialen Aufgaben der deutschen Städte. Zwei Vorträge, gehalten auf dem ersten deutschen Städtetage zu Dresden am 2. Sept. 1903, von Dr. Adickes, Oberbürgermeister in Frankfurt a. M. und geh. Finanzrat D. Beutler, Oberbürgerm. in Dresden. — Leipzig. Duncker u. Humblot.»

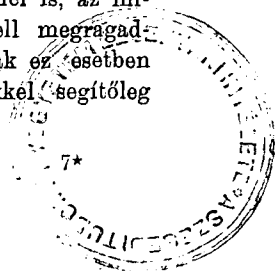
tikusok, tudósok, politikusok ideáljaitól nincsenek annyira elvakulva, hogy figyelembe ne vennék azokat a kérdéseket is, vajjon a magukban véve kívánatos elvek mennyiben valósíthatók meg gyakorlatilag a községek törvényszerű jogosultsága körében, honnan, milyen forrásokból meríthetők a realizálás pénzügyi eszközei, mennyiben kívánnak országos intézkedést és milyen terjedelemben megvalósítva nem hatnak bénítólag az egész erkölcsi és anyagi tevékenységére, továbbá a társadalom morális érzületére, a lakosság összeségének kárára. Mint praktikus emberektől nem lehet tőlük rossz néven venni, ha az elvek általános hangoztatásával nem elégszenek meg, hanem kivihetőségük mikéntjét is hangoztatják és ha a legszükségesebb és legsürgősebb, de rendkívüli pénzáldozatot követelő szocialis feladatok életbeléptetésénél az elővigyázatot, az óvatosságot is hangsúlyozzák és az összes polgárság adózó képességének, a tényleges viszonyoknak mérlegelésére is fölhevítik a figyelmet. Mindkettő lelkes híve a községi szocialis reformoknak; mindkettőnél erős akarat és derék érzület nyilatkozik az iránt, hogy a községeknek a közgazdaságilag gyöngye elemet erősíteni, emelni, a szocialis békét előmozdítani és a különböző osztályok között az irt szűkíteni kell; mindkettő át van hatva azon meggyőződéstől, hogy *a szocialis életünkben megnyilatkozó hatalmas disszonanciák nem pusztán materialis okokban gyökerelnek, hanem megszüntetésükre morális és szellemi eszközöket is alkalmazni kell.*

Magát, a községeknek szocialis szellemben való igazgatását illetőleg mindkettő azt hirdeti, hogy valójában a *közösség* érdeke legyen a döntő és akkor nem szabad már előre túlnyomó befolyást biztosítani ezen közösség valamely korlátolt részének. Az egyetemesség érdeke állandóan csak úgy őriztetik meg, ha ezen egyetemesség minden tagjának joga és kötelessége van közbeszólni és közreműködni a község ügyeinek intézésében.

Véleményük szerint a városok előtt a község (kommune) összes lakóinak jogai és érdekei lebegjenek és nem szabad az egyes osztályok előnyére a község többi osztályát túlságosan megterhelni, miért is a községek szocialis feladatai és kötelességei alatt nem pusztán azt értik, hogy a városok a községben lakó vagy itt foglalkozó bérmunkásokra, vagy általán a munkás néposztályra terjesszék csak ki különös figyelmüket, hanem a városok segítő, gyámolító és előmozdító közrehatását élvezzék a lakosság mindazon osztályai és körei is, melyek szellemi és anyagi helyzetüket úgy megalkotni nem bírják saját erejükből, amint azt a valódi morál alapján óhajtani és magának a községnek érdekében kívánni kell. Az önálló kismesterember, a kereskedősegéd, a boltos leány, az előkelő állásban volt személyek vagyontalan özvegyei, kik sokszor a munkásoknál

nagyobb, keserűbb nyomorral harcolnak az életküzdőlemben, szintén megérdemlik ép úgy a városok gondoskodását, mint a bérmunkások és családjaik. A bérmunkások körében immár megrögzött azon igényköveteléssel szemben, hogy a világ bizonyos tekintetben csakis velök foglalkozzék és a mai politikának egyéb teendője ne legyen, mint csak a munkás jólétével és sanyarúságával való vesződés, — azt hangoztatják a szerzők, hogy a község szocialis tevékenységében a bérmunkás is annyira érvényesüljön, mint a többi, a főt jelzett értelemben szükségét szenvedő ember és hogy ne legyen több, de ne legyen kevesebb sem. A bérmunkás érdekei mellett nem szabad megfélemlenie a városi szocialis tevékenységnek a középosztályok erkölcsi, értelmi és anyagi jólétének emeléséről és fejlesztéséről sem. Egy józan, erős, önálló középosztály fentartását a községek sürgős érdeke parancsolja és a községeknek annál inkább joguk és kötelességük segíteni a középosztály törekvéseit, mert a kiskereskedőnek, kisgazdának, kisiparosnak gazdasági és politikai létére vonatkozó jelenlegi küzdelmében az általuk használt eszközök elégtelenek, szemben a többi osztály hatalmas erejével és intézményeivel.

A szerzők egyrészt rámutatnak a fölhalmozott nagy tőke túlhatalmasodására, a részvénytársaságokra, trustokra, a kisiparossal és önálló kiskereskedővel, a városi középosztály e legjobb magvával létharcot folytató gyárakra, a nagyiparra, árucarnokokra, a nagykereskedelemnek a közlekedési eszközök kiképzése által történt sokoldalú emelésére, fejlődésére, másrészt rámutatnak a mindinkább jobban és célszerűbben kialakult szakszervezetekké tagolt bérmunkások kompakt, politikailag önállóan szervezett tömegére, kik szakszervezeteikkel a munkaért meghatározni, a munkások javára a munkaerőt minél drágábbá szabályozni, maguknak elismerést és érvényt szerezni törek-szenek, sőt — sajnos! — első sorban gazdasági hivatású szakszervezetük cége alatt politikai célokat is követnek. E körülményekhez arányítva a többi kis embernek, a mesterembernek a létért folytatott küzdelemben jelenleg használt eszközei, fegyverei szegényesek, elégtelenek és gyámolításra szorulnak. E támogatás nélkül a középosztály sem értelmi és anyagi jólétben, sem tekintélyben és politikai jelentőségben nem emelkedhetik. Ez osztályhoz tartozókat is önfentartásuk munkájában energikus működésre kell sarkantúzni állami és községi gyámolítással. De valamint az ezek javára irányzott működésnél, úgy a többi osztályokra irányuló municipális tevékenységénél is, az iniciatívát maguknak az illető osztályhoz tartozóknak kell megragadni; nekik kell a legjobb katonáknak lenniök és csak ez esetben lehet a községektől megkövetelni, hogy intézményeikkel segítőleg és előmozdítólag oldaluk mellé álljanak a küzdelemben.

Adickes is helyesli a fönt közölt programmoknak a városokat illető mindazon követeléseit, melyek a népoktatás fejlesztésére vonatkoznak. Szerinte is a városoknak nagy tevékenységet kell kifejteniök a nép szellemi művelődésének és testi egészségének ápolási terén. Örömmel említi, hogy Németországban az egyház mellett az állam és község ősidőktől fogva nagy gondot fordítottak a népnevelésre. A népiskolán kívül, a legújabb időben, az iskolát végzett isfjúságra is kiterjeszték e tényezők figyelmüket. A *továbbképző* és *iparosiskolák* éppen ezért mindinkább örvendetesebben kezdenek kifejlődni; a gyermekmenhelyekhez, óvodákhoz, kisdedotthonokhoz egymásután csatlakoznak a tanonc- és leányotthonok. És minél inkább izmosodik a gondoskodás a beteg, gyöngeképeségű és segítségre szoruló gyermekek iránt, annál inkább erősödik annak a szükségnek érzete, hogy az összes körök tehetséggel megáldott gyermekeinek biztosíttassék a *lehetősége* annak, hogy tovább képezhessék magukat különösen a *kereskedői és iparos oktatásban*, hogy így a német nemzet összesége a népek nagy gazdagsági versenyküzdelmében sikeresen megállhassa helyét kiváltképpen Észak-Amerika egyesült államainak a művelődés minden eszközeivel oly gazdagon ellátott népeivel szemben. Egyetért Adickes e programokkal abban is, hogy különösen gondot kell fordítani a *fel nőttek* továbbképzésére, mert a tapasztalás azt mutatja, hogy eddigelé *egy nemzedéknek sem kellett annyira teljesen átídomulnia* szerzett ismereteit és gondolkozásmódját illetőleg, mint a mai generációnak, mely az utolsó emberöltő nagy átalakulásainak tanúja volt. Különösen a *kisebb iparosokra* mi sem lehet fontosabb, mint az újabb technikai haladásoknak átértése, átélése és ezek körében a biztos otthonosság, továbbá a pénz- és hitelgazdaság e korában, a számolás és könyvvitel nélkülözhetetlen kereskedői művészetében a jártasság. Népszerű előadásoknak és főiskolai szabad kurzusoknak, népkönyvtáraknak közre kell működniök az általánossá teendő tudás és ismerés terjesztésében. A művészetet is a széles néprétegek számára hozzáférhetővé kell tenni olcsó színházi előadások és koncertek rendezésével, továbbá a múzeumok látogatásának megkönnyítésével és olcsó sokszorosítások kiadásával. Élénk versenyküzdelem hatja át az összes polgárosult nemzeteket és mi németek — mondja Adickes — nagy hála rá lehetünk lekötelve, különösen Anglia és Amerika iránt, hogy számtalan eszme megvalósítására serkentettek példájukkal. A népiskola terén is, ahol azelőtt vezetők valánk, az oktatás praktikusabbá tétele és a nevelői hatásra való átszervezése tekintetében, de főleg a *tudással szemben a képesítésnek* erősebb hangoztatását illetőleg, más országokban oly sok új gondolat vert gyökeret, hogy ezeket előítélet nélkül megvizsgáljunk és a mennyiben jők, eddigi rendszerünknek

kialakítására és átképzésére értékesítenünk kell, ha csakhamar háttérbe szorítottatni nem akarjuk magunkat. Így első sorban még az eddigiek-nél is jobban kell méltányolnunk *a kézi ügyesség tanítását és a háztartási oktatást.*

Az itt-ott még mindig hallható ellenvetés, hogy a kiterjesztett népnevelés *félműveltséghez vezet*, figyelemre nem érdemes. Mert ellentétben a magasabb műveltség folytán már kissé túltömött és megcsömörlött fensőbb körökkel, — a föltörekvő alsóbb osztályokat való-ságos *művelődési éhség* hatja át, mely rossz táplálékot keres, ha jót nem nyújtanak neki. Igaz ugyan, hogy a képzőművészet kincsei his-tóriai műveltség nélkül csak csekély mértékben érthetők meg, de másrészt a zene a művészetek közül a legkönnyebben megérthető és élvezhető, egyszersmind a legkibékítóbb, a legmegnyugtatóbb és leg-lélekemelőbb hatással bír és ki valaha tanúja volt annak, miként hallgatja a lélekzetet is viasszorító csendben és áhítatos hangulat-ban a munkásnéposztály Haydn évszakaszait és teremtését, vagy Men-delsohn «Elias»-át és Bach «Matthäus-passion»-ját, az a maga részé-ről és arra fog törekedni, hogy az előkelő zeneegyesületek ezen és hasonló műveket egészen olcsó áron, Frakfurtban p. o. 30 és 40 pfenningért, a munkásosztály számára is előadassák. Az ének még erőteljesebben és vonzóbban hat, mint a már most is olcsó árakkal előadott zenekari darabok. Igen jelentékenynek mondja Adickes a frankfurti dr. *Hochschen*-féle konzervatórium igazgatójának, dr. *Scholz*-nak nyilvános segéllyel megtett kísérletét is, aki népénekkart szer-vezett, mely saját erejéből oratoriumokat adott elő. Jelentékeny e vállalkozás azért, mert *a nép szellemi művelődése terén semmi sem oly fontos, mint a munkásosztályoknak saját tevékenységükkel való részvétele mindabban, ami szellemi művelődésüket előmozdítja.*

Adickes e nézetét csak helyeselhetjük, de megtoldjuk azzal, hogy nemcsak a népoktatás fejlesztése terén, hanem általán a váro-soknak egyéb szocialis reformtevékenysége keretén belül is be kell vonni a népet az együttműködésre. Úgy vagyunk meggyőződve, hogy a népért történő munkában, magának a népnek is szerepet kell jut-tatni. Nagyon természetes, hogy a közjólét ápolása első sorban a szellemileg és társadalmilag magasabban álló rétegek vállaira nehe-zedik; a jól átértett érdek és a józanság okvetlenül megköveteli a mostani községi igazgatástól, hogy az alsóbb néprétegek jólétével mindinkább jobban törődjék, kiváltképen a túlnyomóan iparos jellegű községekben, ahol a munkások és kisemberek osztálya aránylag a legszamosabb taggal bír. Annyival inkább kell a községi igazgatásnak állást foglalnia ilyen községekben a munkásokat és a kis exisztenciá-kat érintő kérdés és az ezzel összefüggő feladatok iránt, mert a

mostani községi szervezet mellett a munkásosztály és a kisemberek a községben csak csekély mértékben vannak, vagy egyáltalán nincsenek képviselve. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a felsőbb körök és a községi igazgatás szükségtelen gyámkodást gyakoroljon, sőt az összes foglalkozási köröknek is, tehát magának a széles rétegű néposztálynak is, közre kell működnie. Különösen jelentékeny hatást eszközölné a községi élet kifejlődésére a munkásosztály bevonása az együttműködésbe. Hatalmas ellenszer lenne ez a nagy néprétegeknél a községi élet iránt jelentkező sivár közönyösséggel szemben és egyébként is az érdeklődéssel együtt járó komolyabb nézetek műveltetőleg és nemesítőleg hatnának a népre. A községi élet iránt ekként kiszélesedett részvét s érdeklődés bizonyára gyengítőleg hatna a *politikai pártoknak* most még a tisztán gazdasági kérdésekben is igen sokszor sajnálatosan föllépő nagy befolyására. Annak a ténynek fontossága, hogy a munkásosztálynak önként alkalmat nyújtatik a közrehatásra az őt kiválóan érdeklő községi ügyekben, annál inkább kiviláglik, ha meggondoljuk, hogy nem lehet messze az idő, midőn az alsóbb néposztályok javára a községi képviselőben való résztvevést illetőleg. okvetlenül változásoknak kell beállaniuk. A mostani helyzet, midőn a számos tagú munkásosztály majdnem teljesen ki van zárva, sokáig fönn nem tartható. Elkerülhetetlen, hogy rövid idő alatt a mostaninál szélesebb alapra fektessék a választási eljárást. Oly községi élet, melyben a közérzület jut jogaihoz, sohasem születhetik meg a lakosság minoritásából; az csak akkor lehetséges, ha sikerül olyan jogi formáját megtalálni a városi együttélésnek, mely a városi ügyek végzésének munkájába mindazokat bevonja, kik állandóan a községben laknak és ha mindezeket a község feladataiban való érdeklődőség élő tudata hatja át.

Nagyon igaza van az *«Arbeiterwohl»* szövetkezet egyik szónokának, ki a crefeld-i gyűlésen azt hangoztatta 1899-ben, hogy nem egy körre nézve most is találhatnak a városok a munkásnéposztályból olyan személyeket, kik igen sok dolognál az együttműködésbe bevonhatók. A népben meglevő, jobbára azonban még szunnyadó erőket hova-tovább meg kell nyerni és a közjólét érdekében hasznosítani kell. Ha e körök érdeklődése fölkeltek és ha ezeknek alkalmuk lesz, saját tevékenységük gyümölcseit a községi élet és ezenfelül a népművelődés terén is láthatni, felismerni, úgy ennek hatása nem pusztán népnevelési jelentőséggel fog birni, hanem megszilárdítja a valódi patriotizmusnak is alapját, mely főleg a nemzeti jólét iránt való áldozatkészségben nyilatkozik. Erre a legjobb iskola a község jólétére irányzott önzetlen tevékenység.

A községi reformok megvalósítására irányuló törekvésben az

összes köröknek részt kell tehát venniök. Elhibázottnak tartjuk azért némely szocialistának azon eljárását, hogy egyedül csak a politikai hatalom elnyerését tűzik ki célul és csak gúnnyal, csak megvetéssel tekintenek le magas nézőpontjukról a mai társadalmi rend keretében kifejtett minden szocialis működésre és akik szerint alaposan föl kell forgatni a mai viszonyokat, az állami és társadalmi berendezettséget, hogy megtisztuljon az igazi tevékenység talaja, amelyen, szerintük, csak azután lehet vetni és aratni. — Veszélyesnek tartjuk azt is, hogy azon községekben, ahol a szocialisták jutnak túlsúlyra és hatalomra, csak a birtokos osztályt sújtó megadóztatásokat hoznak be és ezzel ezen osztályt elkeserítik és elriasztják a társadalmi reformok közreműködésétől; végzetesnek látjuk azon elvet is, hogy a szocialista programokban foglalt szocialista reformok csak a *birtokosok akaratával* szembe helyezkedő szocialista többségtől valósíthatók meg. A községekől létesítendő szükséges reformok igen is eszközölhetők a birtokos osztály hozzájárulásával. Mutatja ezt különösen Németország példája, hol a munkásvédő és biztosító törvény a birtokososztály közrehatásával létesült és ahol az eddigi létesítményekből, a mult tapasztalataiból, joggal meríthető azon meggyőződés, hogy a szocialis reformmunka szükségének belátása, valamint a megvalósítására megkívántató áldozatkészség örvendetesen növekvőben van a polgári körökben és reményleni lehet tőlük az eddigi haladás tovább fejlesztését.

Meg kell tehát nyerni a nép közrehatását minden reformmozgalom terén, de kiválóan a népnevelés fejlesztésének községi munkájában is.

Ami a jelzett programoknak a *testi egészség ápolására vonatkozó* követeléseit illeti, Adickes megjegyzi, hogy e téren is már régebb idő óta buzgó haladás mutatkozik Németországban, napjainkban pedig különösen az Angliából átcsapott sokféle serkentésre megújított lendület köszöntött be. Nyilvános parkok és terek, játékok és sportintézmények, uszodák és más fürdők, szünidői gyermektelepek és a tanulók vándorútjai: — mindezek épen úgy, mint a régi német tornázás, a legélénkebb érdeklődés tárgyai és nagyban közreműködött ezen általános érdeklődés abban, hogy a nagyvárosi s a mesterséges létviszonyok között sorvadozó nemzedékben az iszonyt-keltő elidegenedés a természettől legyőzessék. Szabályrendeletek és intézkedések a járványos betegségek és az élelemhamisítások ellen, betegápolók, üdülőhelyek létesítése és más hasonló alkotások koronázzák meg az e téren kifejtett szép tevékenységet.

Valamennyien elismerjük — mondja Adickes — mindezen rendkívül sokféle intézménynek hasznosságát, szükségességét, miket a jelzett programok szerint a nép testi és lelki ápolása terén a városoknak

lehet és kell kezdeményezniök. De ezen intézményeket *összeségükben* kell áttekintenünk, hogy képzetünk lehessen az azok létesítéséhez megkívántató kolosszális összegről. A szocialis javítások sok pénzbe kerülnek és ha nem pusztán hangoztatni, hanem ha megvalósítani is akarjuk a javítási eszméket: mérlegelnünk kell a reformtörekvések pénzügyi oldalát is és előbb a szükséges pénzüsszeg megteremtéséről kell pondoskodnunk. Az említett programok megegyeznek abban, hogy a község pénzügyeihez szükséges eszközök első sorban a községnek lehetőleg növelendő telekbirtokából, a községi vállalatok üzeméből, az értéktöbblet, a be nem épített terület és a ki nem adott lakás megadóztatásából, a telek- és házadóbból és az átíratási díjából veendő. Amennyiben ezek nem elégségesek, első sorban az államot illető jövedelmi-, tőke- és birtokadók magasabb fokozataira vetett pótdadókból kell előteremteni. E programok megkövetelik ugyanis a községek állandó szükségleteinek szolgálatában álló és monopoljellegük miatt az egészséges versenyből kizárt üzemeknek városi birtokba vételét, úgynevezett községiesítését. Ha pedig az egyes községek ily közhasznú vállalatok létesítésére megkívántató eszközökkel nem rendelkeznek, e programok a községek szövetkezésének megalkotását sürgetik a jelzett célokra. Adickes a pénzbeszerzés ezen módjainak legtöbbször helyesli, azonban elveti a pénzforrás megteremtésének azon legegyszerűbb, de a vagyonos osztályt a szocialis törekvésektől elriasztó módját, mely a reformokhoz szükséges földteret a tehetős osztályok egyoldalú megterhelésében jelöli ki. Első sorban, e tekintelben, az *önkéntes adományok* előteremtésének jelentőségét, a számtalan egyesület és társaság által a jótékonyág útján összehalmozott eszközt kell hangsúlyoznunk, — mondja Adickes.

Amerikai és angol áldozatkészségre a parkok, könyvtárak, iskolák, kórházak és fürdők létesítésében, a szegényebb Németországban — folytatja Adickes — nem számíthatunk, de a községi igazgatásoknak mégis arra kell törekedniök, hogy lehetőleg minél több önkéntes erő, melyek más irányban sem nélkülözhetők, ezen dolgok iránt is érdeklődjék, tevékenységet tanúsítson és így azután ezen dolgok ismerete és az irántuk való buzgóság minél szélesebb körökben terjedjen és a vagyonosok adakozási kedve fölkeltessék. Minden körülmény között azonban a községi igazgatásoknak maguknak kell előteremteniök az eszközöket és épen azért folyton szem előtt tartandó ezen nagy feladatok *összesége*, mert csak így lehet az egyes feladatoknak jogosult prioritását hasznosságuk és sürgősségük fokozata szerint kellően megállapítani és megvalósításukban megfelelő sorrendet követni.

Sokszor valamely rejtélyes ok miatt, talán, mert ez vagy az az

óhaj egyik-másik pártprogramba fölvétetett, vagy azt a sajtó szel-
lőztette, viharosan követeli a közvélemény ennek vagy annak az in-
tézmenynek életbeléptetését, pedig sokkal hasznosabb és sürgősebb
intézkedések még nem valósultak meg. Ilyen esetekkel szemben nagy
jelentőségű és értékű az összes reformok áttekintése. Mert mindezen
fölötte hasznos dolgokra fordítható eszköz, a pénz mindig és min-
denütt nagyon korlátolt és egy bizonyos célra ha fölhasználjuk,
lehetetlenné lesz más szükségletek kielégítése. A nem állami kény-
szeren nyugvó adófömelések, hanem önkényt keresztül vitt városi
intézkedések pedig nagyon veszélyesek, mert csökkentik és megbénít-
ják széles körökben a hajlamot és vonzalmat közhasznú intézmények
szervezéséhez, pártolásához.

Nagy fontosságú továbbá azon kérdés is, vajjon milyen alap-
elvek szerint állapíttassék meg mindezen intézmények használatának
illetéke és mily mértékben uralkodhatik az *ingyenesség*, mely a szo-
cialpolitikai programjukban oly nagy szerepet játszik.

Az oktatási ügyben, miután a népiskolai tanítás maga job-
bára ingyenes lett, a *taneszközök ingyenességének követelése* — mit
először Glarus-kantonban és egyes berni községekben, azután más
svájci kantonokban és községekben is megvalósítottak részben kan-
tonsegéllyel, — nemcsak a szocialdemokrata-programmokba, hanem a
nemzeti szocialista és a német néppárt programjába is fölvétetett;
a *cantines scolaires*-t, vagyis a vagyontalan szülők gyermekeinek *in-
gyenes étkeztetését*, melyet a szocialisták először Franciaországban és
Belgiumban követeltek és a szocialista módon igazgatott községek
egész sorozatában nagy pénzüsszegnek erre a célra fordításával meg
is valósítottak, — ilyen étkeztetést a német szocialdemokraták is föl-
vettek programjukba; a vagyontalan gyermekeknek *ruhával és cipővel*
való ellátása csatlakozik e kívánalmakhoz és szintén megvalósítva
van a szocialistikusan igazgatott községekben.*

Más téren is számos követelés hangoztatja az *ingyenességet*.

A *lyoni* program, mint láttuk, ingyenes fürdőket és nyilvános
mosóintézeteket követel, melyek használata ingyenes; az ingyenes
orvosi kezelés és betegápolás már sok program követelése és Svájc-
ban a napi politikának egyik fontos tárgyát képezi; ép úgy fel van
véve és pedig nemcsak a szocialdemokrata-, hanem más program-
mokban is, a Zürich-kantonban és más svájci kantonokban már beho-

* Bővebben fejtegeti ezen ügyet Huber A. dr.-nak «Die Unentgelt-
lichkeit der individuellen Lehrmittel» stbi című értekezése (Jahrbuch des
Schweizerischen Unterrichtswesens 1891.) és a Schweizerische Schulsta-
tistik (1894—95. VIII. köt. 303. lap.)

zott *ingyenes temetés is*. Az ingyenesség mérlegelésénél azonban a legnehezebb kérdések egész sorozatához jutunk, mondja Adickes. — Ki ne látná be, hogy mily roppant jelentősége lenne annak népéletünk egységesítésére és a közgazdasági, a társadalmi ellentétek kiegyenlítésére, ha polgárosultságunk és kulturánk összes legfőbb javai mindenki részére a legkönnyebben megközelíthetőkké válnának? Az *ingyenesség* inaugurálása azonban első sorban *pénzkérdés*; így a parkok, a zoológiai és botanikai kertek, a könyvtárak, múzeumok és más hasonló képzőintézetek ingyenes látogatása a nap és az est minden, vagy leghalább is minél több óráján át, a legsürgősebben óhajtható és aránylag könnyen meg is valósítható. Más intézeteknél azonban ezen ingyenesség csakhamar nehézségekbe ütközik, mivel a tér mindig az emberek csak bizonyos korlátolt számára elégséges és azért a hely megfizetése elkerülhetetlen, hogy az élénkebben érdeklődők kiválasztása foganatosítható. Miért is népszerű felolvasásoknál, még egyházi hangversenyeknél is, hol nem oly nagy a tolongás, az ingyenesség könnyen eszközölhető, de a tömeget csalogató színházi előadásoknál, a látványossági mutatványoknál és a zenei élvezeteknél már az ingyenesség megvalósíthatatlan. Hasonló eset állana elő jobbra — eltekintve a gőzfürdőktől — a nyilvános fürdőintézeteknél is. De ezen, úgyszólván külső akadályokon kívül, a teljes ingyenes használattal szemben *elvi jelentőségű nézetek is föllépnek*.

Az könnyen érthető, hogy a szocialista többséggel bíró városi képviseletek az ingyenesség kiterjesztett behozatalát, mint elveikből fakadt praktikus politikát, megvalósítani törekcsenek; kézzel foghatókká akarják ugyanis tenni hiveik előtt uralmuk áldásait. Mert a javak szétosztásába való ilyenén kommunisztikus beavatkozások sokkal egyszerűbbek és könnyebbek, mint a változtatások az újabb javak előhozásában, megteremtésében és pénzügyi szempontból sem okoznak nehézséget, amíg és amennyiben a vagyonnal nem bíró majoritásnak meg van a rendelkezési joga a vagyonosak jövedelme és birtoka felett határozni, — miért is, nagyon fontos, vajjon a képviselőtestületnek, úgy mint Angliában, csak az a joga van-e, hogy a vagyon-talanokat, a középosztályt és a gazdagokat egyaránt érintő béradó (poor rate) százalékpótlékának, vagy pedig a progressiv jövedelemadónak fölemelésében is intézkedhetik-e.

Nagyon megfontolandó — mondja Adickes — vajjon az *általános ingyenesség az egyes esetekben nem út-e ki egészen másként, mint szándékoltatott*, mert sokszor bizony teljesen akaratlanul épen a vagyonnal megáldott osztályok előnyére válik. Belátták ezt már a német szociáldemokraták is a *magasabb iskolai oktatást illetőleg*, mert Svájcban sokféleképen meghonosított ingyenességre támaszkodva,

eredetileg ezen a téren is követelték az ingyenességet, most azonban már lényegesen korlátozva fordul elő e követelés programmjukban. Ugyanezt kell megfontolni a fürdők, a temetkezések, a betegápolások, sőt még a népiskolában a tanszerek ingyenességét illetőleg is, amennyiben a népiskolát a vagyonos osztály gyermekei is látogatják. Adickes szerint a helyes eljárás az, hogy az *ingyenességet a vagyontalanokra kell korlátozni*, amint ezen elvet maguk a szocialisták is alkalmazzák az iskolás gyermekek ruházttatását és étkeztetését illető kérdésben és ragaszkodni kell a *fokozatos, a jövedelmet mérlegelő illetéktarifához*, amint az újabban már sok téren, pl. a temetkezésnél és a magasabb iskolák tandíjait illetőleg, sokfelé megvalósítva van.

Még fontosabb az a kérdés, hogy az *ingyenesség mikor veszi föl a közsegély jellegét* és ennél fogva egyrészt mikor kezd mint a *béreknek egy bizonyos pótléka* zavarólag hatni a munkapiac viszonyaira és másrészt minő határokon túl kezd már aggodalmas következményeket szülni és kártékonyan visszahatni az *önfelelősségre*, az egyéni erélyre, buzgalomra és általán egy önálló személyiség azon egyéb jellemvonásaira, melyeknek kötelessége gondoskodni arról, hogy az egyesek és hozzátartozóik ellátására okvetlenül szükséges eszközöket maguk az illető egyének megteremtsék és beszerezzék. A tapasztalás bizonyítja, hogy a *közsegélynek szélesebb körökben való kiterjesztése valósággal pusztítólag, rombolólag hat az erkölcsi egészségre*, ha könnyű módon való kezelésével és túlzott mértékben való használatával szemben erős garanciákat nem állítanak föl. Igaza van Adickesnek. Véleményünk szerint is humanizálni kell a szegényügyet, nehogy a valódi szegények rovására a közsegélyezés az *önkéntes munkátlanok* vagy a vagyonnal bírók előnyére üssön ki és nehogy megbénítsa azon kötelességeket, miket mindenkinek családja érdekében kifejtienie kell. Az ilyen felfogás természetesen nem zárkózik el a valóban létező nyomor elől, de az *ingyenesség általánosítása helyett* a segély más útjait igyekszik fölfedezni és követni.

Így jelentékenyen lehet meggyöngíteni azon aggodalmas következményeket, melyek a szülőknek iskolaköteles gyermekeik ruhával és étellemezéssel való ellátási segélyezéséből származnak, ha a segélyezéseket nem a *község* teljesíti mintegy kötelességének beismerése gyanánt, hanem ha ezen gyámoltásokat az *egyesületi tevékenységek* eszközlik, mely utóbbiak már most is derekasan működnek ezen a téren és melyek úgy itt, mint más helyeken *karitatív rendszeren nyugvó kiegészítő munkásságukkal nélkülözhetetlenek*.

Adickes nem barátja tehát a föltétlen ingyenességnek és ahol a főtlemiltett programok a községi ingyenes szolgáltatásokat hangoztatják, ott ő a nyilvános közsegély helyére az *önsegélyezés* nagy gon-

dolatának uralkodását óhajtja beiktatni. Utal a Németbirodalomban állami kényszeren alapuló betegség és halál esetére érvényes biztosításokra, melyek orvosi kezelés, betegápolás, munkaképtelenség, elagott kor és temetés esetében a biztosítottat oly eszközök birtokjogába iktatja, hogy ez által a birtokososztály sorába emelkedik. A községi ingyenesség helyett e biztosítási intézményt kell fejleszteni, esetleg családi biztosítássá kibővíteni és Adickes véleménye szerint, ezen eljárás, míg egyrészt az összes közgazdasági helyzetet általán javítja és biztosítja, másrészt a vagyontalan osztálynak a sajátjukból élők sorában való illetén emelése nyilvánvalóan sokkal jobban megfelel a még mindig hatalmasan működő *egyenlőségi ideálnak*, mint a közsegély.

A valóságban ugyanis — mondja Adickes — *az ingyenesség bő köpenyét csak azért öltik fel, hogy a megfelelő kiadást megfosszák segélyjellegétől és így azután eleget tegyenek az egyenlőség eszméjének*. Ez esetben azonban az egyenlőséget nagyon drágán és szükségtelenül fizetik meg: le kell mondania a községnek a vagyonosok könnyen teljesíthető szolgáltatásairól, miknek fölhasználását más, fontos, közhasznú intézkedésekre ezzel lehetetlenné teszik. Teljes mértékben áll ez a temetés ingyenességéről, melyet a halálesetre való biztosítással egyrészt okosabban leket megoldani és melyet másrészt a fokozatos temetési illetékek fölöslegessé tesznek. *A taneszközök ingyenes szolgáltatásáról is, mely mint a tandíjmentesség következménye, még a legkönnyebben védhető, az ellene és mellette szóló érvek mérlegelése után is még mindig bátran el lehet mondani, hogy az ingyenes szolgáltatás korlátozása a vagyontalanokra — amit igen liberálisan lehet és pedig úgy kezelni, hogy nem viseli magán a szegénysegélyezés jellegét — sokkal kevésbé aggodalmas, mint számtalan fizetőképes szülőnek fölszabadítása olyan adózás alól, melyet nagyon könnyen elviselhetnek és túlnyomó többségükben szívesen is magukra vállalnának. A mindenkinek sokszor hangoztatott egyenlősége itt nem szolgálhat érvül; az ingyenesség nem mozdítja elő az egyenlőség érzetét, mert az élénken megostromolt különbségtevést a vagyonosak és vagyontalanok között a gyöngéd gyermekkorban, a ruháztatás és ételmeztetés terén még a szocialista programok szerint sem lehet elkerülni. Azonkívül — mondja Adickes — németországi viszonyaink között, ahol a népiskola mellett még középiskolák is vannak, nagyon mérlegelendő az a veszély, hogy a vagyonosabb körök gyermekei a középiskolába átlépve, a népiskolát a szegények iskolájának tekintik és a taneszközök ingyenes kiszolgáltatását mint rájuk erőszakolt közsegélyt tekintik.*

Az ingyenesség behozatalánál Adickes szerint ismét csak *a radi-*

kális szellemek és pártok régi hajlama tör ki: kimondják határozatilag a tényleges egyenlőséget, vagyis a közhatóságoktól alkalmazott kényszer által akarják létesíteni. Veszélyes ezen eljárás, mert a vagyonosoknak a szociális reformokhoz való hajlandóságát és jóakarátát megbénítja és haszontalan, mert az egyenlőtlenység ismét meg ismét érvényesül újra. Naturam expelles furca tamen usque recurret. Így a temetkezés egyenlősége, melyet a szociáldemokrata programmok követelnek, sohasem fog vezetni a sírdíszítések egyenlőségéhez és valójában még Svájcban is a temetkezések ingyenességénél, az egyenlőségtől eltekintenek, mert külön illetékek lefizetésével kieszközölhető a temetkezés egy gazdagabb formája.

Össze nem egyezhető a szabadsággal továbbá, Adickes szerint, a mindenkire egyformán kötelező népiskolai oktatás követelménye; ez oktatásnak, a privát iskolák kizárásával, minden gyermek részére közösnek, egyformának kellene lennie a programmok szerint. Igaz ugyan, hogy társadalmilag előnyös és azért helyeslendő is az összes gyermekeknek az első három évben való oktatási közössége, amint ez már Bajorországban, Westfáliában és más helyeken megvalósítva van, jölehet csak a nagyon fiatal években jelentkező és más befolyásoktól könnyen megdönthető ezen előny gyakran túlbecsültetik, de illetén újabb szokást csak lassankint és nagy elővigyázattal szabad behozni. Kényszerített kiegyenlítési kísérletek rendszeren csak az ellentéteket fokozzák. Ha azonban ilyen fokozatos előkészítés értelmében követeltetik a magasabb iskolák összes, Németországban általában divatos, előkészítő iskoláinak megszüntetése, akkor is meg kell gondolni, hogy ezen intézkedés a középiskolák legalsó osztályainak egyidejű beszüntetése nélkül hatástalan maradna; akkor pedig, ha ily terjedelemben vitetik keresztül a beszüntetés, ez sok helyen bizonyára a privátiskolák nagy számú létesítésére vezetne és így az intézkedés végcélját tekintve, mégis eredménytelen maradna.

E folyóirat hasábjain nem terjeszkedhetünk ki Adickes mindazon szociálpolitikai megjegyzéseire, mikkel a programmok követeléseit kíséri, csak azon, a nép nevelésével összefüggő véleményét említjük még fel, mely szerint a nép testi és szellemi egészségének, általán a nép művelődésének és polgárosodásának egyik nélkülözhetetlen feltételét ő is a *lakásszükségletek* kellő kielégítésében találja; e tekintetben a község közrehatását elsőrendű szociálpolitikai követelménynek tartja.

Beutler dresdeni főpolgármester felolvasása szerint a kimutatás a *munkásokról* és a *biztosítás a munkátlanság* ellen nem tartozik az egyes községek feladatai közé, melyek ezen kérdések megoldására elégtelenek. A legnemesebb áru, az ember munkaereje felől a kielégítő, a

kellően, naponkint, rendszeresen közhírré tett kimutatást az országnak, a birodalomnak kell rendeznie egy központi hivatal felállításával, melynek működésében az egyes községek közvetítő szervek gyanánt szolgálhatnak.

A munkátlanság ellen való biztosítás is csak a birodalmi törvényhozás útján rendezhető, már csak azért is, nehogy a jó, lokális organizáció az egyes községekbe terelje az idegen munkások beözönlését. Természetes, hogy az állam ezen rendezésnél a községeket mint végrehajtó orgánumokat fölhasználhatja. Beutler ezek után a német birodalmi társadalmi élet *azon köreire* tér át, ahol a községeknek önállóan eljárni nemcsak lehetséges, hanem kötelesség is, bár itt-ott kívánatos az állam és a birodalom törvényhozó tényezőinek közreműködése és a községi jogosultságnak törvényhozásilag való kimondása.

Beutler a szellemi körzettel, az *ifjúság nevelésének* és a *nép-képzésnek* ügyeivel kezdi. Ő ugyanis azért állítja a homloktérbe ezeket, mert sokaktól eltérőleg a szociális kérdést nem tekinti kizárólag a gyomor, a magasabb bérek és a jobb anyagi életviszonyok kérdésének. Szerinte e kérdés egyszersmind kérdése az összes polgárok *egyen-jogúságának* is, mely eltekint a foglalkozás és a jövedelem különbségeitől és csak akkor oldható meg, ha a nép műveltségi állapotában is csökkentetnek a különbségek és ha a művelődésnek legalább lehetősége a mainál függetlenebbé tétetik a birtoktól.

Történeti kifejlődésük alapján éppen ezen a téren leginkább hivatottak a községek arra, hogy kiválóan áldásos tevékenységet fejtsenek ki.

A múlt századnak egy szociális ténye az volt Németországban, hogy a legtöbb állam törvényileg akként rendezé az általános népoktatás ügyeit, mely szerint a népiskola állami felügyelettel a községre bízott; oly előhaladás ez, mely fölött más kulturállamokban, mint Franciaországban és a Beutler szerint Adickestől túlzottan magasgalt Angliában, még mindig vitatkoznak.

Sajnos, a jó irányban megindult gondolat nem fejlődött tovább, mert a *népiskola*, vagyis azon iskola, melyben az *összes* népség gyermekeinek kivétel és különbség nélkül meg kellene találniok az elemi oktatást, valójában majdnem sehoh sincs érvényben, csakis részben Bajorországban. Szociális haladásnak tartanám, — mondja Beutler — ha mindenütt, amint az már Dresdenben meg is történt, a népiskola gazdag és szegény számára egyenlően volna szervezve; még inkább, ha *minden polgár gyermeke kötelezve volna ugyanazon iskolát látogatni*, föltéve, hogy ezen iskola a tagoltságnak határozott és törvényileg megszabott mértékével birna, tökéletesen meglenne alkotva

és az összes növendékek egészségének védelmére a szükséges biztosítékokkal ellátva volna.

Beutler meg van győződve, hogy a német népiskola, ha lassan is, de folyton a kötelező, egységes iskola irányában fog tovább fejlődni, mely azután igazában méltó lesz a népiskola elnevezésre. Beutler szerint helytelenül tartják a népiskola fogalmával elválaszthatatlannak az oktatás *ingyenességét*. Helyteleníti ezen elvi ingyenességet már azért is, mivel a *nevelés terheinek lényegileg a szülőket kell illetniök*, hogy legalább is erejük és gyermekeik művelődésére az államtól és községtől felállított intézmények használata mértékében, ezen intézmények fentartásához hozzájáruljanak. Hogy e mellett a tandíjmentesség vagyontalanság miatt ne tekintessék szegénysegítésnek, oly körülmény, mely nem új és jobbára már teljesítve is van. Beutler azonban még többet is kíván. Szerinte a sok gyermekkel megáldott családoknak kérelem nélkül meg kell adni a tandíjmentességet és segíteni kell őket a tanszerek beszerzésében. A *higiénianak* szerinte is nagy szerepet kell játszania a népiskolában. Utal a városok dresdeni kiállítására, mely bizonyítja, hogy e kérdés felett nincs már vita és mindenütt praktikusán megfelelni törekszenek a higienia követelményeinek. A nagy városokban azonban nem szabad megállapodni az iskolai helyiségek, padok, árnyékszék, játékterek higiénikus berendezésénél, hanem tovább is kell e tekintetben előrehaladnunk. A gyermekek együttléte az iskolában számos egészségügyi veszéllyel jár, amint ezt minden anya és atya megerősítheti. Ezen veszélyeket ellensúlyozni, enyhíteni az *iskolaorvosoknak* alkalmazása és szakszerű instrukciókkal való ellátása által, a községeknek szociális kötelessége a vagyontalanok iránt és egyébként is szükséges folyamánya az iskoláztatási kényszernek.

Az iskolaorvosok ténykedése annál fontosabb, minél több oly család gyermeke keveredik össze a kevésbé kedvező egészségügyi viszonyok között élő családok gyermekeivel, mely családokban a gyermekek fölött orvosi felügyelet van. «Ezen higiénit és orvosi felügyeletet nagyon szeretném kiterjeszteni, — mondja Beutler — habár talán meglepőnek tetszik is, a *gyermekek fogaira* és az *iskolafürdőknek* legalább oly gyermekek részére való felállítására is, kiknél a családban ilyen egészségügyi dolgok iránt a szükséges gondoskodás nincs meg.»

Ha azt akarjuk — mondja Beutler — hogy a német lakosság összes köreiből a német család újra tisztességre jusson, vagyis hogy létesüljön oly helyzet, melyben a nő gondoskodik a háztartásról, a férfi pedig a kereset után lát: akkor gondoskodni kell arról, hogy a *nőket ügyessé tegyük és neveljük a háztartás ügyeinek ellátására*.

Ha a leányok a mostani szociális viszonyok között a szülői

házban nem sajtíthatják el a szükséges ismereteket és ügyességeket, akkor a népiskolával közvetlenül összefüggő kötelessége a községeknek, hogy a leányoknak megfelelő *háztartási oktatást nyújtsanak*. E tekintetben is számos város már példányképen járt elől.

Figyelembe veendő még a magasabb tanintézeteknek, a reáliskoláknak, gimnáziumoknak és a reálgimnáziumoknak, továbbá a technikai középiskoláknak látogatása is, melyek sok tekintetben a községek igazgatása alatt állanak. Ezen intézeteknél a szegényebb körök tehetséggel megáldott gyermekei számára az eddiginél nagyobb mértékben és arányokban meg kell adni a *további kiképzés lehetőségét és egyúttal szigorúbbá kell tenni az iskola összes tanulóira nézve a vizsgálatot*. Arra kell törekedni, hogy csakis a nép legtehetségesebbjei nyerjék el a népszég összességét terhelő jelentékeny költséggel összekötött magasabb oktatást. A község laesankint megvalósíthatja azon eszmét, hogy a népiskola legtehetségesebb gyermekei a felsőbb iskolákban való továbbképzést községi költségen nyerjenek és így a hajlamaiknak leginkább megfelelő hivatás betölthetőségéhez eljuthassanak, A fokozatos haladás ezen irányban bizonyára áldásos eredményeket fog szülni.

Beutler elismeri, hogy az eddigi tapasztalatok szerint ezen irány *bizonyos veszélyekkel is jár*. A családi köreikből és életszokásaikból ekként kikapcsoltak ugyanis könnyen elveszthetik a harmóniát és az államellenes táborba csapnak át. E veszély azonban kétségtelenül gyöngülni fog Beutler szerint, ha a felsőbb iskolákon az oktatásban és nevelésben az eddiginél nagyobb mértékben igyekeznek az összes fiatal emberek lelkébe bevésni azt, hogy a *műveltség jobban kötelez*, mint a *nemesség*; kötelez t. i. arra, hogy összes erőnket azon köz javára működtessük, amelynek ezen műveltséget köszönhetjük. Így a fiatalság talán jobban nevelődik a hazafiságra és talán a nemességben és a polgári körökben is kevesebb közönyösséggel és nemtörődömséggel fogunk találkozni.

Az is általán el van már ismerve és azért nem is kell bővebben vele foglalkozni, hogy a községek szociális feladatai közé tartozik *a nép azon részének továbbképzéséről* gondoskodni, mely magasabb iskolát nem látogat vagy nem látogathat. A felnőtteket illető ezen feladatok megoldása, Beutler szerint, Németországban jobbára csak a kezdet kezdetén áll. «Így maradtak nagyobbrészt hátra korunk követelése mögött népkönyvtáraink és a nép részére szolgáló olvasó csarnokaink.»

Szászországban — mondja Beutler — az első nagyobbszabású nép-olvasócsarnokot most (1903) rendezte be Dresdenben, városi alapítványi segéllyel, egy gazdag, jótékony magánzó. A népkönyvtárakat

jobbára a múlt század közepén alapították; közhasznú egyesületek vezetik és alig fejlődtek, pedig nagyon rászorulnak a fejlesztésre.

A női nem részére nem lehet eléggé sürgősen ajánlani az *önkénytes továbbképző kurzusokat*. A műveltség után való vágy — mondja Beutler — népünk körében igen nagy és életerős; ha nem vezetjük helyes mederben, tévutakra csap ki és akkor ne csodálkozzék a község és az állam, ha a hamis tanok követőkre találnak és elterjednek.

Az államainkról, községeinkről és ezek berendezéséről szóló ismereteket és tanokat is — mondja Beutler — állami vagy községi úton, minden polgár és polgárnő számára hozzáférhetőkké kell tenni. Ha ez nem történik a továbbképzőkben és a rendezett oktatási intézményekben, akkor majd megtörténik a népgyűléseken és kérdéses, vajjon a képzés melyik fajtája nyújt nagyobb biztosítékot az objektív igazság megismerésére.

Végül a községeknek nem szabad elzárkózniok a *művészet népszerűsítése* és előmozdítása elől sem. Tapasztalni fogják, hogy a német nép legszelesebb rétegeiben milyen fogékony érzék és értelmi belátás uralkodik az igazi művészet iránt és hogy valóban érdemes, háladatos dolog ezen érzéket fölkelteni és a művészetet ezen értelmi belátáshoz közelebb hozni.

Dresdenben is létezik oly intézmény, mint az Adickestől említett frankfurti. Nagyobbszabású daloskörök és a dresdeni kir. udvari színház előzékenysége — úgymond Beutler — lehetővé tette, hogy számos, népszerű előadást lehet rendkívül olcsó belépőárakkal rendezni. Valóban élvezet volt látni, hogy a legegyszerűbb néposztály tagjai miként hallgatták a legnagyobb tragédiákat és a legnehezebb zene-remekeket.

(Folytatása következik.)

BUDAY JÓZSEF.

MAGYAR PÆDAGOGIAI TÁRSASÁG.

Nagy-gyűlés 1906 január 20-án.

Jelen vannak: *Kármán Mór* elnöklése mellett Berzeviczy Albert, Bertha Ilona, Bardócz Pál, Bartoniek Géza, Beke Manó, Baránszky Gyula, Böngérfi János, Demeczky Mihály, Demeczky Mihályné, Erődi Béla, Erődi Béláné, Fuchsné Eitner Ludmilla, Entz Jolán, Fináczy Ernő, Fináczy Ernőné, Geöcze Sarolta, Geréb József, Gyulai Ágost, Gyulay Béla, Gyomlay Gyula, Gyomlay Gyuláné, Heinrich Gusztáv, Havass Gyula, Hegedüs István, Hampelné Pulszky Polixena, Kőrösi Sándor, Kőrösi Henrik, Kemény Ferenc, Komáromy Lajos, Kovács János, Kirchner Béla, Katonáné Thuránszky Irén, Katona